

művészetével az irodalomtörténetet kiemelte a szaktudományak szárazságából s azt az egész nemzet számára hozzáférhetővé, nemzeti kincsé, egyben nemzeti diszciplinává tette.

Munkásságának legismertebb fele s talán legnagyobb hatású kritikusi tevékenysége. Erre predesztinálta már lelki berendezése: egyfelől fejlett szópérzéke, boncoló és bíráló hajlama, biztos ítélete, másfelől erkölcsi bátorsága, meg nem alkuvó természete. De tehetségét komoly munkával is fejlesztette, inkább intenzív, mint extenzív tanulmányokkal (legnagyobb hatással Planché Gusztáv, a »Revue de deux Monde« kritikusa és Kemény Zsigmond voltak reá) s a világirodalom jól megválasztott remekeibe, kivált Shakespeare és Arany költészetébe való elmélyedéssel. Elvértve már egészen ifjan, a 40-es évek elején is írt bírálatokat, de rendszeres kritikai tevékenységét 1850-ben indította meg a Petőfi-utánzók sekélyes irányát ostromozva, folytatta »Petőfi Sándor és lírai költésztünk« c. tanulmányával (1854.) és a »Szépírodalmi Szemle« c. összefoglaló kritikájával (1855.). Innen kezdve egy fél-századon át állandó figyelemmel kísérte a magyar irodalom fejlődését, különös kedvvel a drámairodalom legújabb jelenségeit bírálva. Drámbírálatai ennek a fajnak legértékesebb képviselői, egyrészt azért, mert Vörösmarty hagyományát folytatva nagy gondot fordít a színészi játék elemzésére és bírálatára s ebben csodálatos érzékkel mutat rá a hazai és külföldi színészek művészetének finomságaira, másrészt mert az egyes drámaírók sajátosságainak fejtegetéséből fölemelkedett egyetemes érvényű poétikai és esztétikai tanítások megállapításáig, — legértékesebb eredménye a tragikum lényegének megállapítása. Nem volt népszerű kritikusként ugyan, de rettegtek tőle, annál inkább, mert erős meggyőződésű ember és harcias temperamentum volt s örömmel kapott az alkalmon, hogy a kritikái ellen fölzuduló művészt, író, színészt, sőt színésznőt is, elméjének félelmes erejével polemiában porba sujtsa. Ítélete egyébként is szigorú volt. A világirodalom nagyjain s a magyar klasszikusokon fínomodott ízlése élessé

tette szemét, mélyrehatóvá pillantását: irodalmunk jelenségeit a külföld remekeihez mérve, magas szempontokból ítélte. Még Petőfit is bírálta s csak egy Arany volt, akihez minden téren csodálattal fordult. Az irodalmat nem művészi játéknak nézte, hanem komoly, szent dolognak, ezért a művészet örök normáinak megbecsülését és tiszta erkölcsi levegőt követelt minden műalkotástól. Irodalmi álláspontja a művészi realizmus volt s a regény és dráma világában a lélekrajzot becsülte mindenek fölött. Ez magyarázza közismert álláspontját Jókaival szemben. De bármilyen szigorúan bírálta Jókait, nagy elbeszélő művészetét ismételtelen elismerte. Ítéleteiben mindig a meggyőződés vezette. Csak azt írta le, amit igaznak tartott s teljes őszinteséggel; hogy a közvéleményt tolmácsolja-e, vagy ezek ítéletével száll szembe, azzal nem törődött. S mivel nemcsak mély elme volt, hanem kitűnő stilisztika is, aki kristálytisztán fogalmazva gondolatait, mindig rávillantott a lényegre s a konkrét példákon át a művészi alkotás törvényeit is megismertette a közönséggel: az sokat tanult tőle. De tanult az íróvilág is, így Gy. egyike azon igen kevés számú kritikusunknak, akinek munkássága nem merült ki az elemzésben és bírálatban, hanem kritikáival alkotó munkát is végzett. (Császár Elemér.)

Gyulai Sámuel gróf, 1794. júl. havában »a magyar Jádó színnek megörökítésére szolgáló tőkepenzek kipótlására« 1000 Rhfrtot ajánlott fel.

Gyulai színészet. Az 1848—49-iki szabadságharc alatt, de különösen annak lezajlása után az egész magyar színészet válságos állapotba jutott. A helyzet Pesten is nehéz volt, de a vidéken még nehezebb.

Az első ember, akinek a magyar vidéki színészet újjá élesztése e nehéz időben szíven feküdt, Csernovics Péter, dúsgazdag mácsai földbirtokos volt. (Mácsa aradmegyei kis község, Gyulától öt mérföldnyire.) Csernovics Péter sógora volt Damjanics Jánosnak, a vértanuhalált halt hős tábornoknak és egyenes leszármazottja annak a Csernovics Arzén patriarkának, aki a szerbeket a török ildőzések elől Magyarországra hozta.